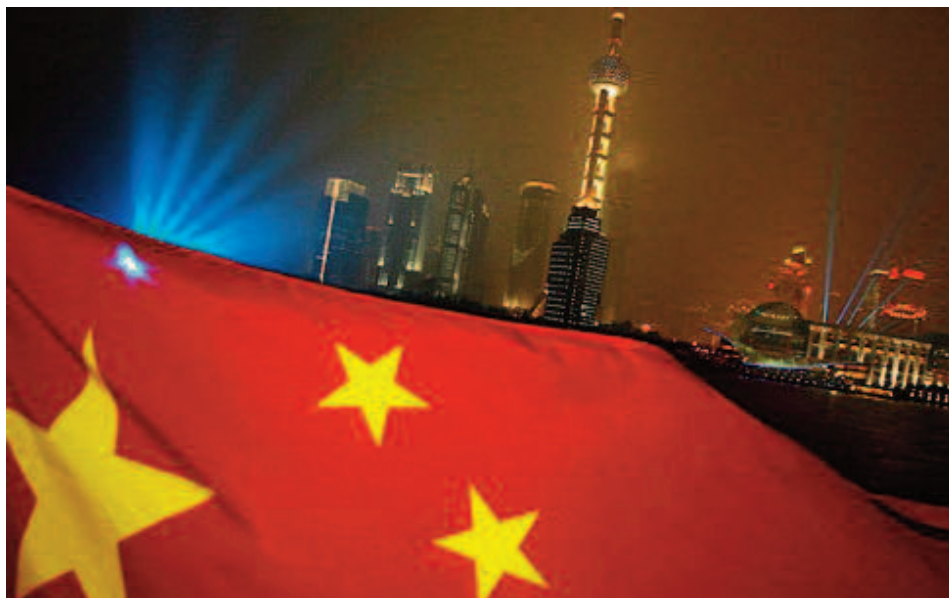

PRO A PROTI

05/2011

ČÍNSKÁ EKONOMICKÁ A ENERGETICKÁ STRATEGIE

ILONA ŠVIHLÍKOVÁ

RES PUBLICA, SDRUŽENÍ PRO INFORMACE
VYSOKÁ ŠKOLA MEZINÁRODNÍCH A VEŘEJNÝCH VZTAHŮ PRAHA
SPOLEČNÝ PROJEKT OD ROKU 2007

Příspěvek se zabývá vznikem a možnými dopady čínské strategie „going global“. Tato strategie je přímo spjatá s více než třemi dekadami čínských reforem, které započal Teng Siao Pching. Strategie aktivního čínského přístupu je další fází těchto reforem. Reaguje mimo jiné na nutnost zabezpečit pro čínský industrializovaný růst dostatečné množství primárních komodit, odbytiště pro rostoucí produkci, ale také řešit inflační tlaky v čínské ekonomice, nemluvě o nutnosti lépe hospodařit s dynamicky rostoucími čínskými devizovými rezervami. Je nutno také vzít v úvahu, že ekonomická váha Číny nutně vede k tomu, že jakýkoliv její krok bude mít dopad na světovou ekonomiku. V neposlední řadě je třeba zhodnotit meze strategie „going global“, včetně vlivů na domácí obyvatelstvo.

I. Reformy a jejich etapy

Žádná ekonomika na světě nezažila takový hospodářský růst jako Čína za posledních zhruba 30 let. Mezi lety 1979 - 2008 čínské HDP rostlo ročně v průměru o 10%, celkově došlo k 11x nárůstu reálného HDP. Čínský hospodářský zázrak způsobil, že Čína vstoupila do 21. století jako země, která se snaží rozvíjet strategii aktivního investora a je navíc světovým věřitelem. Je zemí s rekordně nejvyššími devizovými rezervami světa, které nejnověji přesáhly 3 biliony dolarů, v roce 2009 se pak stala největším světovým vývozcem, když předběhla Německo.

Tabulka 1
Porovnání ekonomické síly USA, Japonska a Číny
(rok 2008)

Země	Nominální HDP (mld. dolarů)	HDP v PPP (mld. dolarů)	Nominální HDP na hlavu	HDP na hlavu v PPP
USA	14 441	14 441	47 496	47 496
Japonsko	4 909	4 333	38 566	34 040
Čína	4 416	8 161	3 325	6 150

Zdroj: China's economic conditions, s. 11

Za zmínku k tabulce 1 stojí značný rozdíl mezi oficiálními údaji a mezi převodem na paritu kupní síly, která podle Američanů ukazuje na hluboce podhodnocený čínský kurz yuanu. V HDP na hlavu je Čína stále rozvojovou zemí, a to i dle parity kupní síly. Vzhledem k 1,3 miliardám obyvatel je to ovšem pochopitelné.

Strategie čínských reforem, započatá v roce 1979 Teng Siao Pchingem, si kladla za cíl zvýšit životní úroveň obyvatel, která po Maových reformách stagnovala 30 let. Teng Siao Pching reformy pojal v rámci čínské, tradičně spíše uzavřené kultury, velmi netradičně - jako otevírání se Západu a zapojení se do světové ekonomiky. Postupné zapojování tržních mechanismů, spolu se strategií orientovanou na speciální ekonomické zóny a nalákání zahraničních investic („inviting in“) byly pragmatickou sérií „pokus, omyl“. Ne nadarmo do dějin vstoupil právě Tengův výrok o tom, že je poměrně jedno, jestli je kočka černá nebo bílá, hlavně když chytá myši. Gradualistická strategie pragmatických kroků (opatření se osvědčí, pokračujeme, neosvědčí, opustíme) slavila a slaví bezprecedentní úspěchy.

Vzhledem k vnitřní kupní silou velmi omezenému trhu, se Čína rozhodla, podobně jako např. Japonsko po 2. světové válce, pro růst „vnějškem“, tzv. export-led growth, který je spojen s přílivem zahraničních investic do ekonomiky. Hlavní komparativní výhodou Číny přitom zůstává velké množství relativně levné pracovní síly (byť - viz dále problematika kurzová - Čína musí brát v úvahu okolní země, jako např. Kambodžu, Laos či Bangladéš).

Pokud budeme sledovat, a to je účelem tohoto příspěvku, čínské aktivní zapojení, pak již v první etapě (1979-1991) můžeme hovořit o silném napojení na Hongkong, který se stal pro pomalu vznikající čínské firmy určitým „oknem“, prvním pokusem se uplatnit na „zahraničním“ trhu. Byla to velká lekce především pro čínské manažery nasbírat praktické zkušenosti. Velké množství investic bylo nicméně politicky ovlivněno.

Druhá fáze reforem (1992-1998) je charakteristická stále silnějším uplatněním tržních principů.

Od roku 1992 se oficiálně používá pojem socialistická tržní ekonomika. Pokračující reformy pak vyžadují modernizaci a transformaci státem vlastněných firem (v anglické literatuře se nejčastěji setkáme se zkratkou SOE – state-owned enterprises).

Jejich přetvoření na akciové společnosti a zároveň uvedení motivu zisku jako hlavního důvodu existence bylo doprovázeno systematickou politikou vlády. Pokud měla politika „otevírání se“ světu pokračovat, pak bylo zásadní aby SOE byly konkurenceschopné. Zároveň byly stanoveny i časové etapy: nejprve být schopen obstát na domácím trhu, později (viz going global) také na mezinárodním.

Vláda proto začala cíleně v určitých vybraných sektorech vytvářet oligopolní strukturu. Právě v této druhé etapě se vytvořily základní předpoklady - a také nutnosti pro pozdější expanzi čínských firem do zahraničí. Oligopolní struktura měla čínským firmám umožnit úspory z rozsahu i dosahování monopolní renty jako zdroje pro investice do zahraničí. Malé a střední firmy byly oligopolem téměř vytlačeny a jejich často jedinou šancí jak přežít bylo rovněž se pokusit o uplatnění v zahraničí.

Oligopolní struktura ale zároveň v plné míře ukázala velký objem nadkapacity (příliš velký objem investic a příliš malá spotřeba na vnitřním trhu). Toto je naprosto zásadní moment, který bude klíčový pro vyhodnocení úspěšnosti strategie going global, včetně úvah o budoucím směřování čínské ekonomiky.

Před oligopolizací trhu panovala mezi jednotlivými provinciemi velká konkurence, která produkci zbytečně tříštila, firmy nebyly schopny dosahovat úspor z rozsahu, nevyužívaly svých kapacit a také nesplácely úvěry. Rozhodnutí vlády o posílení čínského exportu přes angažmá čínských firem v zahraničí tak mělo vyřešit hned několik problémů najednou. Důležité rovněž bylo, že čínská vláda stanovila trhy rozvojových zemí jako prioritní, kde by čínská produkce měla bodovat poměrem kvalita/cena.

Můžeme se již na tomto místě všimnout určitých podobných rysů s japonským poválečným vývojem, resp. s rozvojem tzv. asijských nově industrializovaných zemí, někdy také nazývaných tygři první vlny (Hongkong, Singapur, Tchaj-wan, Jižní Korea). Již v této II. etapě reformu se ale objevily i další důvody pro investice v zahraničí. Praní špinavých peněz je prioritně orientováno na Macau, zatímco enormní investiční propojení mezi pevninskou Čínou a Hongkongem vedlo a stále vede ke vzniku bublin, nejčastěji na trhu nemovitostí.¹

Ve II. etapě reformu se zároveň ukázalo, že SOE mají tendenci hodně riskovat, protože se spoléhají na pomoc vlády. Často vstupovaly zbrkle na

trhy, o nichž měly jen málo informací, příliš rychle akumulovaly dluh, nemluvě o nelegálních operacích.

Strategie „going global“ je určující pro III. etapu reformu, kterou můžeme datovat od roku 1999. Tato fáze trvá až dodnes. K expanzi čínských firem do zahraničí existuje řada důvodů, které vyplývají z předchozích etap a povahy čínských reformu.

a) Přístup ke zdrojům. Čínský růst je převážně industriálního charakteru. Růst poptávky po primárních komoditách (viz dále) ovlivňuje nejen přes ceny čínský růst, ale i ceny světové – kvůli objemu a dynamice čínské poptávky. Pro Čínu je tedy nutné brát vážně jakékoliv výkyvy v nabídce, ale především fakt, že řada surovinově strategických oblastí je pod americkým vlivem. Čína tedy preferuje strategii zdroje (naleziště) vlastnit, nebo spoluvlastnit (např. se státní firmou hostitelské země), nikoliv ale pouze dovážet. Důležitou roli hrají státní čínské firmy v ropném sektoru (Sinopec, Petrochina, CNOOC). Téměř polovina čínských přímých zahraničních investic směřuje právě do ropy.

b) Uplatnit² nadkapacitu u řady odvětví (viz výše) – tedy strategie hledání odbytiště. Pro čínské výrobky to jsou především rozvojové země. Je zde i možnost spojit přístup ke zdrojům s rozvojem nových odbytišť - přesným příkladem je Afrika.³ Africké země Číně slouží jako zdroje primárních komodit a také jako odbytiště jejich výrobků.

c) Obrovské čínské devizové rezervy (viz dále otázka zdrojů k expanzi). Téměř 2/3 jsou podle odhadů v amerických dolarech. Čína z mnoha důvodů preferuje změnu svého portfolia. Navíc, s expanzí čínských firem se nutně do zahraniční musejí dostat i čínské banky, už jen proto, aby mohly hostitelským zemím poskytovat půjčky.

d) Vývoz kapitálu jako možnost, jak se zbavit domácích inflačních tlaků, které by mohly vést až k přehřátí ekonomiky a ke vzniku bublin, potažmo ohrožení celého finančního sektoru Číny. Vývoz kapitálu je spíše pravidlem za situace, kdy v domácí ekonomice (viz Japonsko) není dostatečné množství výnosných investičních příležitostí, což ale není přímo čínský případ. Je to tedy zásadní kritický moment – rozvojová země vyváží ve velkém kapitál, než aby ho investovala doma. (viz dále poslední část kritiky).

e) Možná tím hlavním důvodem, všeobecným imperativem, který v sobě spojuje všechny ostatní, je udržet v zemi stabilitu (někdy se také hovoří o harmonii, což už samo o sobě ukazuje oživení zájmu o Konfucia) a tedy, opět pragmaticky u moci Komunistickou stranu Číny. Je zde patrná návaznost na určitou „smlouvu“, která bývá chápána jako slib vládnoucí strany zajistit růst životního standardu většiny obyvatel za to, že budou tuto vládnoucí sílu akceptovat.

Oficiální vyjádření čínských představitelů ke změně čínské strategie se musela vypořádat s několika kritickými momenty: bylo to znovuoživení obav spíše konzervativního křídla v Komunistické straně Číny z kolonizace Číny západními mocnostmi (a to za situace, kdy zahraniční firmy v roce 2000 tvořily 24% průmyslového výstupu a asi 1/2 hodnoty exportu). Šlo vlastně o opakování námitek, kterým samozřejmě svého času musel čelit i Teng.

Ještě důležitější je ovšem uvědomění si limitů modelu růstu - investic propojení s exportem s nízkou přidanou hodnotou, která v řadě odvětví měla a má podobu práce ve mzdě.

Díky této strategii Čína zažívá situaci, která je poměrně neobvyklá - příliv investic do ekonomiky, přebytky obchodní bilance i běžného účtu. Země by v takové situaci musela být zahlcena likviditou, což dále tlačí na kurz. Vývoz kapitálu (např. po vzoru Japonska) je tak jedno z možných řešení (byť ne zcela důkladné).

Čína proto nakonec ve své první pětiletce nového století zformulovala několik bodů, které jsou klíčové pro úspěšnou aplikaci strategie. Jednak je to přiznání faktu, že trhy jsou do značné míry již rozděleny, že Čína přichází „pozdě.“ Jako taková potřebuje zvláštní opatření, aby se mohla uplatnit. Stát tedy poskytuje „svým“ firmám řadu výhod, z nichž mezi nejkontroverznější patří zvláštní přístup k úvěrům, který ovšem značně zatěžuje čínských bankovní sektor. Formou vstupu jsou pak obvykle již zmíněné fúze a akvizice (nejčastější zapojení je joint-venture). Oligopolizace trhu již byla zmíněna, stejně jako další, široce formulovaný důvod: zajistit zdroje pro pokračování čínského růstu. V roce 2001 bylo pak oficiálně zmíněno, že Čína si musí vytvořit své nadnárodní firmy a také své vlastní značky.⁴

Čínská pětiletka počátku 21. století zahrnovala:

- ▶ zmírnit poměr přílivu a odlivu investic (jinak řečeno, posílit Čínu jako aktivního investora, nejen jako příjemce investic) 10: 1
- ▶ vytvořit seznam zásadních primárních komodit, které si Čína musí obstarat
- ▶ zvýšit kapacity zpracovatelského průmyslu v zahraničí
- ▶ získat globální tržní podíl v určitých sektorech, s důrazem na high-tech
- ▶ vytvořit 50 čínských nadnárodních firem do roku 2015
- ▶ vytvářet zahraniční vědecko-výzkumná centra
- ▶ uskutečňovat v zahraniční stavební projekty včetně exportu práce (!)

II.

Energetika a dosavadní rozvoj přímých zahraničních investic

Jak již bylo uvedeno, je čínský růst převážně „tažen“ průmyslovým sektorem.

Tabulka 2
Struktura čínské ekonomiky

	zemědělství	průmysl	služby
Podíl sektorů na HDP	9,6%	46,8%	43,6%
Podíl na zaměstnanosti	38,1%	27,8%	34,1%

Zdroj: CIA Factbook

Přestože údaje nejsou zcela časově kompatibilní (údaje za HDP jsou obvykle aktuálnější než podíly na zaměstnanosti), je vidno, že čínská ekonomická struktura není zcela vyvážená. Je zde pozvolný přechod k moderní struktuře SIA, který je ovšem velmi pozvolný, jelikož podíly průmyslu a služeb na HDP jsou víceméně vyrovnány. Dále je tu pak problém nevázanosti velké části populace v sektoru zemědělství (ovšem mnohem méně než v Indii), což dále demonstrovuje „neusazenost“ ekonomické struktury Číny.

Nesmírně rychlá industrializace, kterou si Čína prochází, vyžaduje stále větší množství primárních komodit. Není proto divu, že právě Čína (někdy spolu s Indií) jsou „obviňovány“ z růstu cen primárních komodit na světových trzích.

Tabulka 3
Hlavní dovozci přírodních zdrojů

Země	Hodnota importu (v mlrd. dolarů)	Světový podíl v %	Roční nárůst v období 2000-2008 v %
USA	583,4	15,2	15,0
Japonsko	350,2	9,1	13,9
Čína	330,3	8,6	30,0

Zdroj: WTO: World Trade Report 2010, str. 207

Za zmínku stojí nejen nesmírně rychlá míra růstu v daném období 2000-2008, která dvojnásobně převyšuje tradičně „plýtvavé“ Spojené státy, ale také fakt, že na rozdíl od Japonska, je Čína sama surovinově velice bohatá. Ať se jedná o ropu, či uhlí, nebo vzácné zeminy. Navzdory poměrně slušným zásobám, je Čína v čím dál větším množství komodit odkázána na dovoz.

Z geopolitického hlediska je nesmírně důležité, z jakých regionů Čína primární komodity dováží a kde by případně mohlo dojít ke střetu s jinými, na dovozu závislými mocenskými centry, především Spojenými státy.

Dle World Trade Report 2010 (Trade in natural resources) byly pro Čínu hlavními dovozními regiony pro primární komodity:

1. Asie (33%)
2. Blízký východ (22%)
3. Afrika (15%)
4. Střední a Jižní Amerika (13%).

Podíváme-li se na konkrétní země, pak údaje za rok 2008, potvrzené WTO, vypadají po zaokrouhlení takto:

1. Austrálie (10%)
2. Saúdská Arábie (8%)
3. Angola (7%)
4. Rusko (6%)
5. Brazílie (6%).

Aniž bychom šli do detailu a rozebírali komoditní strukturu u konkrétních zemí, přičemž u některých je dovážená komodita jasná (Saúdská Arábie ropa, podobně jako Rusko), za pozornost stojí silná diverzifikace, které Číně věnuje velkou pozornost. Souloví „going global“ zde získává další význam, protože, jak uvidíme i u ropy, Čína má zájem být skutečně činná globálně a neomezovat se pouze na jeden region.

Samostatným tématem je ropa. Nejenže je hlavní primární komoditou a funguje jako tzv. „price setter“ pro ostatní komodity, ale patří také ke strategickým úvahám jednotlivých zemí, zda a do jaké míry jsou závislé na dovozu ropy, z jakých teritorií, či zájmy se v těchto oblastech střetávají a podobně.

Čína je sama významný ropný producent, na jejím území se nachází jedno z tzv. ropných megapolí - Daquin. Navzdory jeho obrovské velikosti představují čínské rezervy jen 1% světových, a zároveň mají velice nízký R/P - pouhých deset let, což jen zdůrazňuje nutnost akce i ve střednědobém časovém horizontu.

Čína se již v roce 1993 stala čistým dovozcem. Čína produkuje sama cca 3,8 mb/d, spotřebovává ale již 8,8 mb/d. Její spotřeba je nejdynamičtěji rostoucí ze všech zemí na světě. Čína svou spotřebou sice přeskočila Japonsko, přesto je ale její spotřeba o více než polovinu nižší než ve Spojených státech. Je ovšem třeba brát v úvahu, že Čína má o 1 miliardu lidí více!

I v případě ropy Čína silně diverzifikuje, dováží ropu jak ze západní Afriky, tak z oblasti bývalého Sovětského svazu či Blízkého východu. Dováží přitom především surovou ropu, protože má zájem nadále rozvíjet (podobně jako Brazílie) svůj petrochemický průmysl.

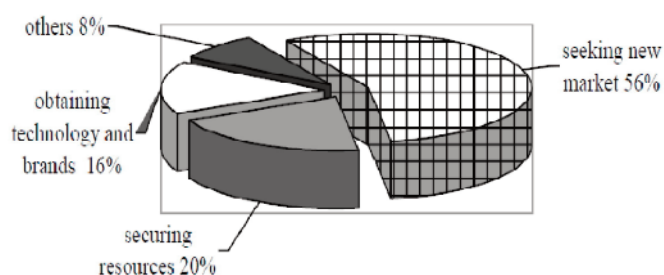
Pro čínské zahraniční investice do sektoru energetického je typické, že směřují i do teritorií, která jsou jinými zeměmi vnímána jako příliš riziková. „Vládní“ krytí nicméně umožňuje, aby se čínské státní firmy do takovýchto operací pouštěly, což vede k velkým výhodám Číny např. ve srovnání s Indií. Čína je tedy investičně aktivní např. v Afghánistánu (měď), či Sierra Leone. Číně se často vyčítá její pragmatický, merkantilistický přístup, který je v rozporu s přístupem Západu, který si - alespoň oficiálně - klade pro investice a či rozvojeovou pomoc podmínky.

Čínská nepodmíněnost (unconditionality), spolu s tím, že za sebou nemá koloniální minulost, z ní činí atraktivního investora. Na druhou stranu se Číně vyčítá, že své investice, často do těžby, sice spojuje s rozvojem infrastruktury v dané zemi, ale „podmiňuje“ jiným způsobem než země Západu. Místo podmínek v oblasti lidských práv apod., je to závazek odběru čínského zboží, tedy určitá recyklace čínských investic. Číňanům je zároveň vytýkáno, že málo zapojují místní obyvatele a dávají přednost uplatnění svých pracovníků.

Podíváme-li se na starší průzkum čínských firem, pro jejich zahraniční expanzi, zjistíme následující:

Graf 1
Motivace odlivů zahraničních investic

Figure 1: Motivations of Chinese Outward FDI

Zdroj: Preliminary Report on China's going global strategy, s. 3

Výzkum z roku 2003 ukazuje, že převažujícím motivem bylo hledání nových odbytišť (56%), dále pak zajištění zdrojů (20%), následováno získáním technologie a značek (16%).

Postupnou přeměnu Číny z hostitele na vývozce přímých zahraničních investic ukazují i údaje UNCTAD. Je nutno zdůraznit, že za většinou investic (cca 2/3) opět stojí SOE. ⁵

Tabulka 4
Přímé zahraniční investice: toky

	2007	2008	2009
Přiliv v mil. dolarů	83 521	108 312	95 000
Odliv v mil. dolarů	22 469	52 150	48 000

Zdroj: UNCTAD: World Investment Report, 2010

Tabulka 5
Přímé zahraniční investice: zásoby

	1990	2000	2009
Zahraněční v Číně v mil. dolarů	20 691	193 348	473 083
Čínské v zahraničí v mil. dolarů	4 455	27 768	229 600

Zdroj: UNCTAD: World Investment Report, 2010

Na první pohled je patrný obrovský nárůst čínského angažmá v zahraničí mezi lety 2000 a 2009. Z tohoto pohledu se úvaha první pětiletky o nastavení poměru přílivů a odlivů 10:1 zdála být příliš opatrnou. Také proto se v posledních letech hovoří spíše o tom, že je jen otázkou času, než se Číně podaří přílivy a odlivy vyrovnat.

III. **Zdroje pro čínskou strategii „going global“**

Jak již bylo uvedeno u hlavních motivů expanzivní čínské strategie, jedním z nich je také diverzifikace čínských devizových rezerv, resp. jejich rozumnější využití a také zabránění inflačních tlaků v ekonomice.

Silné přebytky jak na finančním, tak na běžném účtu tlačí na revaluaci čínského yuanu, což čínská vláda nechce povolit a musí tak provádět nákladné intervence a sterilizace. Uvědomíme-li si, že Čína je sice největším zahraničním věřitelem Spojených států (a to navzdory faktu, že Čína neuveřejňuje, jak velká část devizových rezerv je denominována v dolarech, odhady hovoří o cca 2/3), ale na druhou stranu motivy k držení dolarových aktiv jistě nejsou pouze ekonomické. Z krátkodobého hlediska je tato politika pro Čínu ztrátová.

V některých letech byla aprece (byť kontrolovaná) vyšší než úrokové sazby z amerických pokladničních poukázek, Čína tedy zaznamenávala ztráty ze svých devizových rezerv! Přestože účel devizových rezerv je tradičně spíše defenzivní a lze namítat, že Čína drží americké dluhopisy z jiných důvodů, než je zhodnocení, přesto nelze popřít, že by si jistě představovala jiné zhodnocení svých přebytků. Samostatným tématem je pak otázka, jak

s devizovými rezervami dále hospodařit, a to za situace, kterou Paul Krugman popsal jako tzv. čínskou dolarovou past. Jedná se o situaci, kdy se Čína může sice rozhodnout pro diverzifikaci svých devizových rezerv směrem od amerických dolarů, prodej ale i relativně malé části obrovských čínských rezerv znehodnotí zbytek.⁶

Navzdory některým ne příliš diplomatickým výrokům, jsou si Spojené státy vědomy, jak důležitou roli Čína plní pro jejich ekonomiku; to koneckonců ukázala i první cesta Hillary Clintonové ve funkci ministryně zahraničí USA. Hillary Clintonová prohlásila, že „velmi oceňuje pokračující důvěru čínské vlády v dluhopisy Spojených států.“⁷

Čína se z výše uvedených důvodů rozhodla vytvořit suverénní fond po vzoru ropných zemí. Z dlouhodobého hlediska by pak (nejen) prostřednictvím tohoto fondu měla své přebytky poněkud snižovat a více kapitálu vyvážet, podobně jako např. Japonsko. Vývoz kapitálu bývá považován, vedle defenzivní akumulace devizových rezerv, které v Číně nedávno překročily bezprecedentní hranici 3 bilionů dolarů!, za nástroj posílení politické prestiže a ekonomického vlivu. Vývoz kapitálu ve formě přímých zahraničních investic je ukázkou ekonomické síly a mimo jiné zeslabuje inflační tlaky na přehřátí v ekonomice.

Čína se v roce 2007, jako jedna z mála neropných zemí, rozhodla založit si svůj suverénní kapitálový fond – China Investment Corporation (CIC). Přestože suverénní fondy nejsou zcela velkou novinkou, jejich nárůst v posledních letech a také rozšíření mezi více zemí, vyvolaly u zemí Západu doslova paniku. Především analýza Spojených států, která se zabývá vznikem a prvními investičními kroky fondu CIC, nese některé rysy obcese. Spojené státy v této zprávě mimo jiné nabádají MMF, aby urychleně vypracoval pravidla pro investování a transparentci těchto fondů, které jsou v rukou vlád. Americký vliv v MMF je dobře patrný už v tom, že MMF rychle „splnil příkaz“ a od roku 2008 vydává řadu zpráv k monitoringu těchto fondů, které později vyvrcholily návrhem tzv. Santiago pravidel.

Čína se rozhodla zřídit si svůj suverénní fond z poněkud jiných důvodů než ropné země, pro které fond obvykle slouží jako polštář pro časy, kdy by cena ropy spadla. Šlo především o to lépe zhodnotit část svých devizových rezerv a vstřebat nadbytečnou likviditu z čínské ekonomiky. S počátečním kapitálem 200 mld. dolarů se CIC ihned stal jedním z největších fondů na světě. Zároveň je nutné vzít v úvahu, že fond může být finančně posílen z obrovských čínských devizových rezerv.

Američané se v dokumentu China's sovereign wealth fund⁸ otevřeně obávají, že CIC a nárůst jeho vlivu by pro ně mohl mít katastrofální důsledky. Jednak se obávají, že by Čína mohla investičně předběhnout USA, a dále pak, že by CIC mohl vést

k odklonu Číny od držení amerických dluhopisů. Na jednu stranu sice přiznávají, že čínský fond se ukázal být faktorem stability (a to za situace podpory financování amerických finančních korporací v krizi (sic!) – což se logicky setkalo v Číně s velkou nevolí a bylo především v Asia Times drtivě kritizováno).

Na straně druhé Američané nelenili a ihned přijali zákon „The foreign investment and national security act“, ve kterém zpřísnují pravidla pro možnost zahraničních vlád podílet se na určitých amerických odvětvích, která budou uznána za strategická. S určitou dávkou ironie by se dalo říci, že suverénní fondy, které vlastní převážně nevyspělé země (tedy ne země Západu), dobře ukazují pokrytectví vyspělých zemí.

Dokud to byly ony, kdo ovládal investiční toky, bylo správné, aby ostatní země otevíraly své trhy a privatizovaly i své veřejné služby, nemluvě o firmách s národní tradicí (viz tlak na Jižní Koreu či Brazílii po finanční krizi). Jakmile se obrací kyvadlo ekonomické síly, jsou to země Západu, které se obávají vlivu zahraničních vlád na své sektory.

Zajímavé je rovněž srovnání pozornosti MMF vůči např. vysoce spekulativním fondům (hedgeovým) a suverénním fondům. Přestože prvně zmíněné prokazatelně dlouhodobě poškozují (nejen) globální finanční stabilitu, a u suverénních fondů takovéto působení zaznamenat nemůžeme, jsou to suverénní fondy, jimž bylo věnováno mnoho zasedání a návrhů na regulaci.

Američané popisují fond CIC jako „polozávislou, kvazivládní investiční firmu“⁹, která neinvestuje jen do zahraničí, ale také do čínských firem, ať jsou to již banky, nebo např. China Railway Group. Prozatím (do roku 2008, tj. velmi krátké časové období na hodnocení, a to je třeba vzít v úvahu finanční krizi!) byla většina investic CIC na nekomerčním základě, přičemž důležitou roli CIC sehrál při restrukturalizaci státních bank, které jsou zatíženy velkým množstvím špatných úvěrů, a ty jsou zase způsobeny často chybnou investiční strategií čínských SOE v zahraničí.

Původně se CIC, podobně jako řada ostatních suverénních fondů, orientoval na finanční sektor, ale propuknutí finanční krize obrátilo jeho zájem zpět k reálné ekonomice, především k surovinám. Američané se shodují se samotnými Číňany v kritice působení fondu – tedy v tom, že nebyla jasně stanovena jeho strategie a jeho investiční politika byla přespříliš ovlivněna zájmy jednotlivých mocenských skupin. CIC je možno chápat jako další krok k liberalizaci kapitálových toků (ven z Číny ovšem).

Není divu, že Čína přístup svých západních partnerů příliš nechápe. Americká panická reakce, když se Čína chystala koupit americký Uboldal, dobře ukázala meze liberálního pojetí ekonomiky.

Krise ovšem poskytla Číně výhodnou možnost ukázat se v jiném světle: jako stabilizující financier, který se může relativně levně dostat k tomu, co ho zajímá. Čína tak v roce 2009 oznámila, že CIC získal podíly v Morgan Stanley, Citigroup, Visa či Coca Cola.

IV. Výzvy a problémy

Čínská strategie „going global“ samozřejmě není bez vnitřních rozporů a dalších problémů.

Čína se během relativně velmi krátkého období stala druhou největší ekonomikou světa (v paritě kupní síly), hlavním světovým věřitelem Spojených států a stala se zemí, bez níž se na globální fóru již nedají řešit ekonomické problémy. Její začlenění do světové ekonomiky nicméně znamená, že je více než kdy jindy vystavena případným vnějším šokům a má tedy eminentní zájem na stabilním a pozitivně se rozvíjejícím globálním prostředí, protože jen z něj dokáže profitovat.

Negativně lze vnímat nárůst čínské závislosti na dovozu primárních komodit, ať se již jedná o sóju, uhlí, uran či ropu. Čínská poptávka je navíc natolik velká, že nutně ovlivní světové ceny, což zpětně vytváří tlak na udržitelnost čínského exportně orientovaného růstu s relativně nízkou přidanou hodnotou.

Čína mění světové ekonomické prostředí i tím, že konkuruje, byť často s velkými ztrátami, svými státem vlastněnými, resp. ovládanými firmami zavedeným značkám a nadnárodním firmám. Prostředí, které spoluvytváří s dalšími zeměmi skupiny BRIČS, je tak více založeno na vlivu státu, na plánování a státních zásadách.¹⁰ Jak se ukazuje např. v ropném průmyslu, soukromě vlastněné firmy prozatím soubor o vliv se státními a polostátními firmami prohrávají. Pokud by tento trend nadále pokračoval, mohlo by dojít k zásadnímu přehodnocení role státu v ekonomice, kde by to nyní byly země BRIČS, s vedoucí rolí Číny, které by ukazovaly tu správnou cestu hospodářské politiky.

Čínská ekonomická síla vzbuzuje obavy. Nejde jen o přístup ke strategickým zdrojům, kde se již nyní můžeme dočíst o scénářích boje o Blízký Východ a kde by se mohly střetnout zájmy Spojených států a Číny. Přestože historie Číny ukazuje spíše na její izolacionistický charakter a oživený zájem (ze strany vládnoucí Komunistické strany) o Konfucia a jeho teorii harmonií, tyto nové trendy by ukazovaly na jiný směr; země Západu, především Spojené státy se obávají, že nárůst ekonomické moci Čínu realisticky povede k tomu, že bude požadovat větší moc politickou a vojenskou.

Prozatím se Čína snaží aplikovat spíše obchodní, merkantilistický přístup a soft power, to ale může být jen otázkou času, až se bude cítit dost silná na

aktivnější politický přístup. Západ často také děsí „trpělivost“ Číny, která neuvažuje na rozdíl od Američanů v dimenzi jednoho čtvrtletí, ale spíše dekád a století.

Stejně tak velké obavy vzbuzuje silné čínské angažmá v Africe, někdy se dokonce hovoří o „nové kolonizaci“ Afriky. Často se přitom zapomíná, že Čína se nechová jako kolonizátor, ale spíše napodobuje, ovšem efektivněji a se zapojením vlády, chování zemí Západu, ovšem bez podmínek. Čínský pragmatický postup a jeho úspěšnost vyvolává zmatek, protože se nedá zařadit do obvyklých ideologických směrů a pouček.

Nelze ovšem zapomínat, že jen vnitřně stabilní Čína se může rozvíjet a jen taková Čína může pozitivně působit na globální ekonomiku. Čína má ve svém „asijském“ okolí dost velké množství případů, kdy se strategie vnějšně orientovaného růstu vyčerpala. Nejvýznamnějším případem je Japonsko. Přestože je japonský případ odlišný, vykazuje několik podobných charakteristik. Rychlý ekonomický růst v poválečném období (dohánění), vysoká míra úspor v ekonomice, vliv státu na ekonomické dění (byť nepoměrně menší než v Číně), růst tažený exportem, ovšem bez většího vlivu zahraničních firem. Dále pak oslabený kurz yenu, akumulace vysokých devizových rezerv a později také vývoz japonského kapitálu, který měl mimo jiné obejít obchodní omezení např. ze strany USA vůči japonským automobilkám.

Spolu s tím, jak v silných japonských segmentech rostla konkurence zemí ANIZ (první vlna tygrů) a s rostoucím americkým tlakem na kurzu yenu, bylo Japonsko postaveno před otázku reorientace své ekonomické strategie. Jak již dnes víme, tento pokus skončil katastrofálně. Japonsko se dostalo do dluhově deflační pasti, ze které se nemůže dostat již 20 let. Přestože vyzkoušelo silný fiskální impuls (po kterém se vládní dluh dále prohloubil), a bylo i první zemí, které aplikovalo tzv. kvantitativní uvolňování, Japonci jako jedni z mála za posledních dvacet let zažili pokles HDP na hlavu.

Přechod na ekonomiku taženou vnitřní spotřebou za situace velmi vysoké míry úspor v ekonomice a téměř antispotřební mentality stárnoucího obyvatelstva se nepovedl. Japonsko v situaci silné globální konkurence a bez opory vnitřního trhu hledá svou hospodářskou strategii. Je paradoxní, že tra-

gédie ve Fukušimě takovýto (byť spíše krátkodobý) růstový impuls nabízí.

Pro Čínu je ale japonský případ červeným varujícím světylkem, které udává, jak obtížné je správně načasovat přechod z vnějšně orientované strategie¹¹ a růst obrovským vnitřním trhem čítajícím 1,3 miliard obyvatel. Dosavadními zdroji čínského ekonomického růstu byly investice, financované jak z ohromných domácích úspor, ta z přílivu zahraničních investic¹², které přinášely především technologie a know-how, spolu s nárůstem produktivity. Otázka čínské míry úspor a její změny zdá se být klíčovou nejen pro Čínu, ale pro celou globální ekonomiku. Hrubé čínské úspory v roce 2008 dosahovaly 52% HDP, zatímco ve Spojených státech pouze 8%!¹³ Můžeme takovéto rozdíly vysvětlit jen působením asijské spořivé mentality? Nebo snad absencí širší sociální sítě?

Je přinejmenším zvláštní, když země, kterou podle některých kritérií (HDP na hlavu, např.) můžeme stále považovat za rozvojovou, vyváží ve velkém kapitál, místo aby jej investovala ku prospěchu svých obyvatel. Je logické, že se Čína obává přehřátí trhu, vzniku bublin – je extrémně obtížné správně odhadnout investovaný kapitál tak, aby jej reálná ekonomika správně využila a dokázala absorbovat. Přesto se ale domnívám, že tento úkol před Čínou nadále bude stát – spolu s rozvojem sociálního systému, když už ne z jiného důvodu, pak jistě kvůli dopadům politiky jednoho dítěte.

Prozatím jsou obavy těch, kteří se domnívají, že Čína vytváří nějaký nový systém, liché. Čína se prozatím snaží být vítězem „staré známé hry“: akceptovat pravidla systému, která nastavil Západ a být „ve hře“ úspěšnější než země Západu.

*Tato stať byla základem vystoupení autorky na vědecké konferenci **Doktríny mocností a nejdůležitějších aliancí na počátku 21. století**, která se konala **12. dubna 2011 v Senátu Parlamentu České republiky pod záštitou Zdeňka Škromacha**.*

Poznámky a odkazy:

¹ Velkým problémem je statistika. Nejenže se liší čínské zdroje a oficiální zdroje UNCTAD. Především v tocích mezi Čínou a Hongkongem panuje velký zmatek. Týká se nejen pašování zboží, ale i korupčních toků, problému tzv. „asset drain“ – tj. vývoz nelegálních prostředků ven z pevninské Číny a jejich legalizace v Hong Kongu. Specialitou je rovněž tzv. „round tripping“, který vede k vývozu kapitálu do Hong Kongu a pak zpět do Číny s preferenčním zacházením. Jedná se vlastně o nepravý zahraniční kapitál, jeho odhady se ovšem pohybují mezi 25-50%! Po získání preferencí se vrací zpět mateřské firmě.

² „Od 90. let se čínská ekonomika přesunula z trhu prodávajícího na trh kupujícího. Podle průzkumu v průmyslu v roce 1998, s výjimkou energie a surovin, všechna ostatní odvětví zažívaly křivku celkovou nadkapacitu. Míra využití produktivní kapacity pro televize byla 46,1%, pračky 43,3, mrazáky 50,1%, klimatizace 33,5%, jízdní kola 54,5% a textil 70%.“ Preliminary Report on China's going global strategy, str. 25

³ Kriticky se opět upozorňuje na to, že není čínským zájmem pomáhat v rozvoji africkým zemím, ale prostě „exportovat“ čínský problém.

⁴ Kriticky bývá hodnocena vysoká míra korelace mezi čínskou vládní politikou a burzou (80%), zatímco ve Spojených státech je to 8-10%. Preliminary Report on China's going global strategy, s. 26

⁵ Americká kritika se soustřeďuje na fakt, že téměř 1/2 SOE je ztrátová a bez podpory státních bank by již dávno nemohly existovat. Poskytování úvěrů je přitom činěno primárně na základě politických rozhodnutí. China's economic conditions.

⁶ Paul Krugman: China's dollar trap. New York Times, 2. 4. 2009

⁷ China's economic conditions. S. 7

⁸ Jen několik „zajímavých“ výroků: „Vzestup suverénních fondů ukazuje na přesun moci od Spojených států k zemím, které nejsou transparentní, nejsou demokracie a nejsou to zrovna přátelé USA.“. China's sovereign wealth fund, s. 5. „Země jako Čína už nepotřebují držet americké pokladniční poukázky. Nemá to pro ně žádný smysl.“ Tamtéž, s. 6. „Kdyby Čína chtěla, může si koupit Ford, GM, Volkswagen a Hondu a ještě ji zbude na zmrzlinu.“ Tamtéž, s. 6.

⁹ China's sovereign wealth fund. S. 9

¹⁰ Na druhou stranu nelze nezmínit následující kritiku: „Podrobnější pohled na čínské firmy odhaluje, že profitovaly z uzavřeného domácího trhu, ze státní podpory přes měkké úvěry, státní zakázky a chráněné marketingové kanály. Navzdory jejich velkým úspěchům, tyto firmy byly daleko za globální lídry, ať se to již týká tržeb, výdajů na výzkum a vývoj, na marketing, a globálního tržního podílu. Bez pokračující podpory státu by nejspíše nebyly schopné dosáhnout velkých podnikatelských úspěchů a být výzvou pro globální giganty v daných sektorech.“ Preliminary report on China's going global strategy, s. 45

¹¹ Čínský obchod tvoří 70% čínského HDP.

¹² Podotkněme ještě, že čínský export od 21. století roste o více než 23% ročně. Klíčovou je ale otázka přidané hodnoty, o kterou se dlouhodobě vedou spory. Většina odhadů se pohybuje okolo 50%, což značí i velkou importní zátěž pro čínskou obchodní bilanci. Navíc dochází k masivnímu zkreslení zboží putujícího přes Hong Kong.

Ing. Ilona Svihlikova, Ph. D. (1977) vystudovala Vysokou školu ekonomickou v Praze, obor mezinárodní obchod a komerční jazyky. Doktorát získala v roce 2006 na katedře Politologie VŠE na základě obhajoby disertační práce Politické aspekty globalizace. Učí na Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů Praha mezinárodní ekonomii a mezinárodní ekonomické vztahy.

V rámci projektu Pro a Proti bylo dosud publikováno 55 studií (včetně anglických vydání)

- 55 ČÍNSKÁ EKONOMICKÁ A ENERGETICKÁ STRATEGIE - Ilona Švihlíková
54 TRAGICKOSTĚ A IRACIONÁLNÍ KRUTOSTĚ LÍBYJSKÉ VOJNY - František Škvrnda
53 DOKTRINÁLNÍ MYŠLENÍ - Oskar Krejčí
52 VÁLKA PROTI LIBYI - Oskar Krejčí
51 KASPICKÝ UZOL - Peter Juza
50 VÁLKA JAKO ATAVISMUS - Oskar Krejčí
49 MĚNOVÉ VÁLKY - Ilona Švihlíková
V ročníku 2009/2010
48 TRIANONSKÁ SMLOUVA - Oskar Krejčí
47 DOPADY ŘECKÉ KRIZE NA EUROZÓNU - Ilona Švihlíková
46 VOLBY V ČESKU A NA SLOVENSKU - Oskar Krejčí
45 GEOPOLITIKA A MEZINÁRODNÍ PRÁVO - Oskar Krejčí
44 NOVÉ LINIE ROPOVODŮ A PLYNOVODŮ VE VÝCHODNÍ EVROPĚ - Jaroslav Ungermann
43 ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČESKA A SLOVENSKA - Oskar Krejčí
42 GLOBÁLNÍ TERORIZMUS A BOJ PROTI NĚMU - Pavel Gavlas
41 JE MOŽNÉ VÁLKU V AFGHÁNISTÁNU VYHRÁT? - Zdeněk Matějka
40 ZAMYŠLENÍ NAD PŘÍČINAMI LEDNOVÉ KRIZE - Hugo Kysilka, Sergej Komelev
39 SAMETOVÁ REVOLUCE: POHLED ZE STRAKOVKY - Oskar Krejčí
38 THE VELVET REVOLUTION: THE VIEW FROM THE STRAKA ACADEMY - Oskar Krejčí
37 HLEDÁNÍ NOVÉ INTERNACIONÁLNÍ MĚNY - Ilona Švihlíková
36 ČÍNSKÝ DLOUHÝ POCHOD - Oskar Krejčí
35 MOSKEVSKÝ SUMMIT A STRATEGICKÉ ZBRANĚ - Oskar Krejčí
34 PLÁN MÍROVÉ UNIE JIŘÍHO Z PODĚBRAD - Zdeněk Veselý
33 VOLEBNÍ PREFERENCE TROCHU JINAK - Josef Baxa
32 EUROVOLBY - Oskar Krejčí
31 USA: ZMĚNA ZAHRANIČNÍ POLITIKY - Oskar Krejčí
30 SPORNÉ A NEUZNANÉ STÁTNÍ ÚTVARY - Mojmír Šlachta
29 BENEŠOVY DEKRETY - Oskar Krejčí
28 BENEŠ DECREES - Oskar Krejčí
27 VOLEBNÍ HRÁTKY: NOVÉ KOLO - Josef Baxa
26 USA: GEOPOLITIKA A ROPA - Oskar Krejčí
25 GLOBÁLNÍ NEROVNOVÁHA A JEJÍ DOPADY - Ilona Švihlíková
24 ENERGETICKÁ BEZPEČNOST A ZEMNÍ PLYN - Jaroslav Ungermann
23 ZAHRANIČNÍ POLITIKA BUDOUCÍHO PREZIDENTA USA - Oskar Krejčí
22 USA: VOJENSKÉ VÝDAJE - Oskar Krejčí
21 USA: PROČ RADAR V ČESKU - Oskar Krejčí
20 THE USA: WHY A RADAR IN THE CZECH REPUBLIC - Oskar Krejčí
19 K HISTÓRII MAĎARSKEJ GARDY - Ladislav Deák
18 ON THE HISTORY OF THE HUNGARIAN GUARD - Ladislav Deák
17 PROČ JE INTERVENCE V IRÁKU NEÚSPĚŠNÁ? - Zdeněk Matějka
16 VÝVOJ V RUSKÉ ENERGETICE - Jaroslav Ungermann
15 BOJ O KREML - Oskar Krejčí
14 TRIANONSKÁ MIEROVA ZMLUVA - Marián Hronský
13 THE PEACE TREATY OF TRIANON (June 4, 1920) - Marián Hronský
12 USA: VOLBY A VÁLKA - Oskar Krejčí
11 ČESKÁ REPUBLIKA A EURO - Ilona Švihlíková
10 VOLBY PREZIDENTŮ - Josef Baxa
9 VYHLÍDKY TURECKÉHO ČLENSTVÍ V EU - Marcela Cupalová
8 RUSKO VOLÍ - Oskar Krejčí
7 STREDNÁ ÁZIA - TERRA ENERGETIKA - Peter Juza
6 ENERGETICKÉ ZDROJE A BEZPEČNOST EVROPSKÉ UNIE - Vladimír Prorok
5 ZASTARALÝ RADAR - Oskar Krejčí
4 AN OUTDATED RADAR - Oskar Krejčí
3 VOLEBNÍ HRÁTKY - Josef Baxa
2 KYJEVSKÝ HLAVOLAM - Oskar Krejčí
1 PUTINOVA EPOCHA - Oskar Krejčí

K pravidelnému odběru studií Pro a Proti - či s žádostí o zaslání starší čísel - se může přihlásit každý zájemce na adrese publica@publica.cz

Pro studijní potřeby svých členů a dalších zájemců vydalo sdružení Res publica, sdružení pro informace (IČO: 65996321, kontakt: publica@publica.cz, 608501792)

ve spolupráci s Vysokou školou mezinárodních a veřejných vztahů Praha v květnu 2011.

Za obsah materiálu ručí autor.

© Res publica, sdružení pro informace a autor, přetisk jen s předchozím souhlasem vydavatele.

Citace jsou možné s uvedením autora a vydavatele.